

Analýza stavu akademických knižníc za rok 2018

(na základe výsledkov štatistických výkazov o akademických knižniciach SR)

Činnosť akademických knižníc je hodnotená viacerými spôsobmi, jedným z nich je štatistické zisťovanie, ktoré v rezorte školstva zabezpečuje centrálna CVTI SR v Bratislave v spolupráci s úsekom metodiky akademických knižníc Slovenskej pedagogickej knižnice v Bratislave. Vypustenie štatistického výkazu o činnosti školských a akademických knižníc z programu štátneho štatistického zisťovania z dôvodu znižovania administratívnej záťaže postavilo vyplnenie štatistického výkazu na bázu dobrovoľnosti, čo v r. 2018 využila jedna akademická knižnica. Ostatné akademické knižnice výkazy vyplnili, nakoľko tieto údaje slúžia k porovnávaní spoločných ukazovateľov v rámci celoštátneho systému knižníc SR.

Sieť akademických knižníc tvoria knižnice verejných, štátnych i súkromných vysokých škôl, ktoré sa akreditovali v rezorte MŠVVaŠ SR. V roku 2018 vykazovalo MŠVVaŠ SR spolu 35 slovenských vysokých škôl (20 verejných VŠ, 3 štátne VŠ, 12 súkromných VŠ), v rámci ktorých pôsobilo celkom 38 AK. Rozdiel je daný nejednotnou organizačnou štruktúrou akademických knižníc v rámci vysokých škôl (väčšina AK je centralizovaným typom knižnice, tzn. že vysoká škola má jednu ústrednú univerzitnú knižnicu, výnimkou je STU, ktorá má síce centrálnu Virtuálnu knižnicu zastrešujúcu spoločné aktivity jednotlivých fakultných knižníc, ale samostatnými vykazujúcimi knižnicami sú fakultné knižnice, spolu 7 AK). Informácie o sieti akademických knižníc poskytujú ústredné knižnice, ktoré metodicky riadia činnosť fakultných, príp. čiastkových knižníc. V rámci verejných a štátnych vysokých škôl je počet akademických knižníc dlhšie stabilizovaný, zmeny sa týkajú len nových súkromných vysokých škôl, v ktorých sa zriaďovanie akademických knižníc omešková, už druhý rok sa do štatistického sledovania nezapája súkromná VŠ manažmentu v Trenčíne, uzávierku nestihla Bratislavská vysoká škola liberálnych štúdií z dôvodu dlhodobu neobsadeného miesta knihovníka ani Akadémia médií, odborná vysoká škola mediálnej a marketingovej komunikácie v Bratislave, ktorá nemá zriadenú knižnicu a v ak. roku 2017/2018 nevykázala nových študentov pre problémy s akreditáciou¹. Zber štatistických údajov prebiehal v období od 31.12. 2018 - 28.2. 2019 prostredníctvom webovej aplikácie .

V roku 2018 uvádzal Portál vysokých škôl v SR 35 vysokých škôl, 116 fakúlt, 4227 študijných programov.

Za posledné desaťročia sa činnosť akademických knižníc sústavne mení nielen kvôli implementácii najnovších informačných technológií, ale aj z dôvodu zvyšovania kompetencií pracovníkov akademických knižníc. Zmeny sa prejavujú najmä v oblasti publikačnej činnosti zamestnancov VŠ, kde už nejde len o evidenciu a registráciu dokumentov, ale o konzultačnú činnosť od tvorby dokumentov až po výber vhodného vydavateľa v rámci otvoreného publikovania výsledkov vedecko-výskumnej činnosti VŠ. Akademické knižnice rozširujú svoje kompetencie aj zapájaním sa do európskej siete dokumentačných stredísk EU, ktorých cieľom je zlepšiť komunikáciu s občanmi, najmä s akademickou obcou na miestnej a regionálnej úrovni, a poskytovať jednotné informácie o politických prioritách EÚ a Komisie. V rámci siete akademických knižníc sú zriadené 3 Európske dokumentačné centrá na UMB Banská Bystrica, na PF UK v Bratislave a v Slovenskej ekonomickej knižnici v Bratislave a na Žilinskej univerzite bolo zriadené pracovisko EDIC Europe Direct .

¹ ide o údaj zo stránky: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/publikacie-casopisy.../zistovanie-kvalifikovanosti/prehľad-vysokych-skol.html?page_id=9573

Európske dokumentačné centrá (EDC) podporujú štúdiom európskej integrácie a spolupráce a slúžia ako referenčné kontaktné miesta na získavanie informácií a odborných znalostí o európskej integrácii a inštitúciách, činnostiach a politikách EÚ. Ponúkajú širokú škálu dokumentov o európskych záležitostiach. Poskytujú ciele školenia a poradenstvo zamerané na využívanie databáz EÚ a propagujú výučbu, výskum a všeobecnú informovanosť v oblasti politik a činností Európskej únie.

Tabuľka 1: Sieť akademických knižníc v r. 2018

	Verejné VŠ (20)	Štátne VŠ (3)	Súkromné VŠ (12)
Ústredné knižnice	19	3	9
v tom fakultné	25	1	1
čiasťkové knižnice	556	0	12
vykazujúce knižnice	26	3	9
Evidované v Zozname knižníc MK SR	26	3	9

Knižničný fond - KF

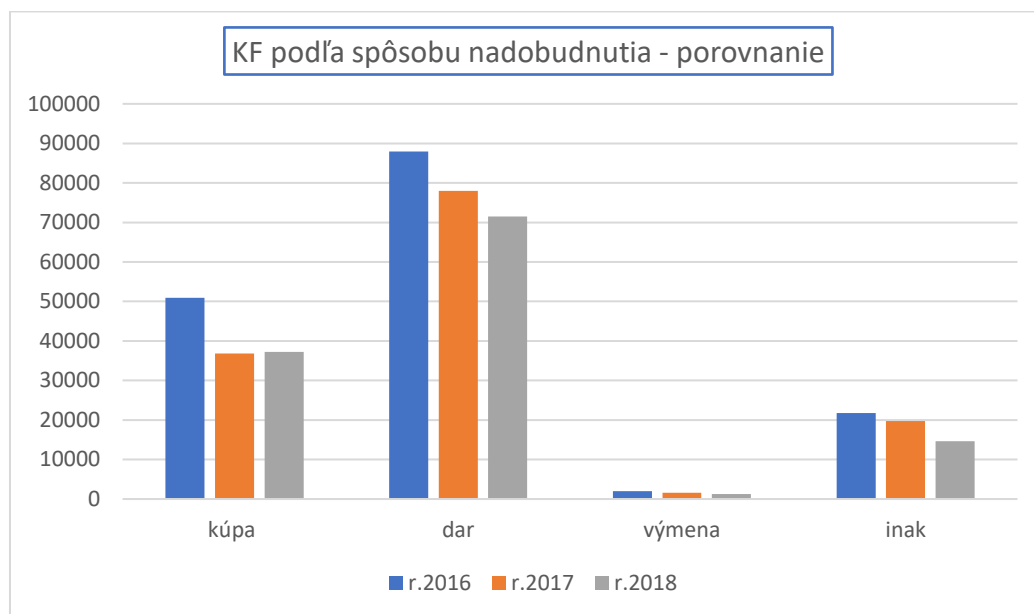
Knižničný fond akademických knižníc k 31.12.2018 obsahoval **6 067 322 knižničných jednotiek** (ďalej k. j.), čo je pokles o 119 208 k.j. oproti r. 2016. Od r. 2013 sa samostatne sleduje prírastok digitálnych kníh, ktorý v r. 2018 vykázal nárast o 1518 k.j. oproti r. 2016 ; celkový stav e-kníh je **3 158 k.j.** Okrem trvalej akvizície odborných titulov e-kníh prevažne zahraničných vydavateľov tvoria fond digitálnych kníh vo veľkej miere digitálne skriptá a učebnice, ktoré vydávajú vysoké školy, e-verzie obhájených záverečných prác, ktoré sa cez akademický informačný systém nahrávajú do centrálneho registra záverečných prác a zdigitalizované dokumenty z vlastného fondu knižníc. Napriek tomu stále absentuje širšia ponuka e-verzií odborných kníh vydávaných v slovenských vydavateľstvách, výnimkou je ponuka vydavateľstva Wolters Kluwer .sk, ktoré zabezpečuje e-učebnice pre vysoké školy ekonomického a právnického zamerania.

Tabuľka 2: Stav knižničného fondu v AK v r. 2018

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	všetky VŠ
KF spolu	5 605 397	286 191,00	175 734,00	6 067 322,00
na 1 AK	215 592,19	95 397,00	19 526,00	159 666,36
Počet odb. titulov periodík	4 223	194	164	4 581,00
na 1 knižnicu	162,42	64,66	18,22	120,55
Digitálne knihy ²	3104	34	20	3158
Počet zahr. titulov periodík	2144	80	55	2279
Ročný prírastok	114 904	3 860	5 803	124 567
na 1 AK	4 419	1 289	645	3 278
na 1 reg. Používateľa	1,05	0,46	1,04	1
Ročný úbytok KF	57 523	112 651	85	170 259

² Ide o prírastok digitálnych kníh, ktoré sú evidované/zapírástkovované ako súčasť KF

Na nárast objemu KF akademických knižniciach mali vplyv aj iné formy nadobudnutia (dary, výmena a inak), pretože kúpa dokumentov má trvalý klesajúci charakter.

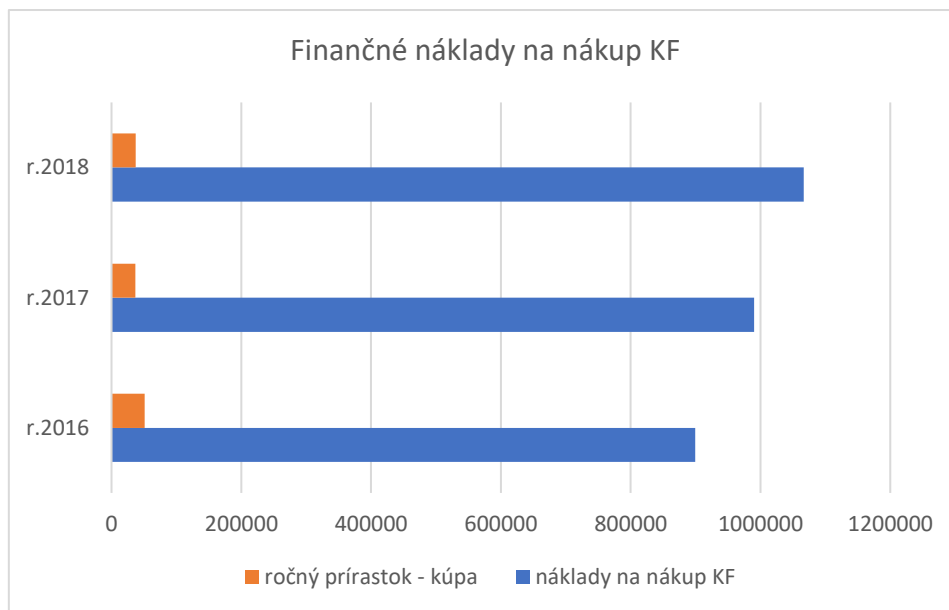

Graf 1: Prírastky AK podľa spôsobu nadobudnutia v r. 2016 - r. 2018

Podľa spôsobu nadobudnutia predstavujú naďalej najvyšší ročný prírastok záverečné a kvalifikačné práce (ďalej ZKP), ktoré sú špecifickým produktom vysokých škôl a do KF ich AK získavajú zväčša darom. Zavedenie celoštátneho registra záverečných prác (ďalej CRZP³) a priame nahrávanie prác vysokými školami cez systém AIS sa odrazilo i v evidencii záverečných prác v KF a následne aj v ich výpožičkách. V štatistických výkazoch sa uvádzajú len evidované prírastky ZKP, ktoré sú používateľom dostupné aj prostredníctvom lokálnych online katalógov. Tlačené záverečné práce sa sprístupňujú formou prezenčných výpožičiek a výpožičky e-verzií získavajú AK z vlastných knižničných systémov. Nie všetky AK evidujú elektronické verzie ZKP, čím prichádzajú o výpožičky e-verzií. Dostupnosť plných textov e-ZKP je daná podpísanou licenčnou dohodou⁴, a je súčasťou bibliografického záznamu o ZKP.

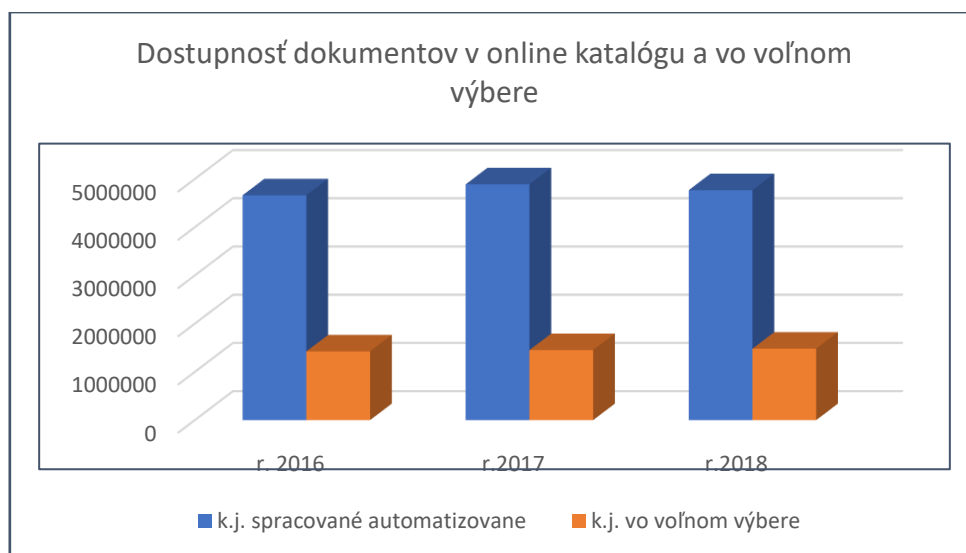
³ Dostupný v CVTI SR: www.crzp.sk/

⁴ <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2011/233/20160101#paragraf-3>

Graf 2: Porovnanie finančných nákladov na nákup KF

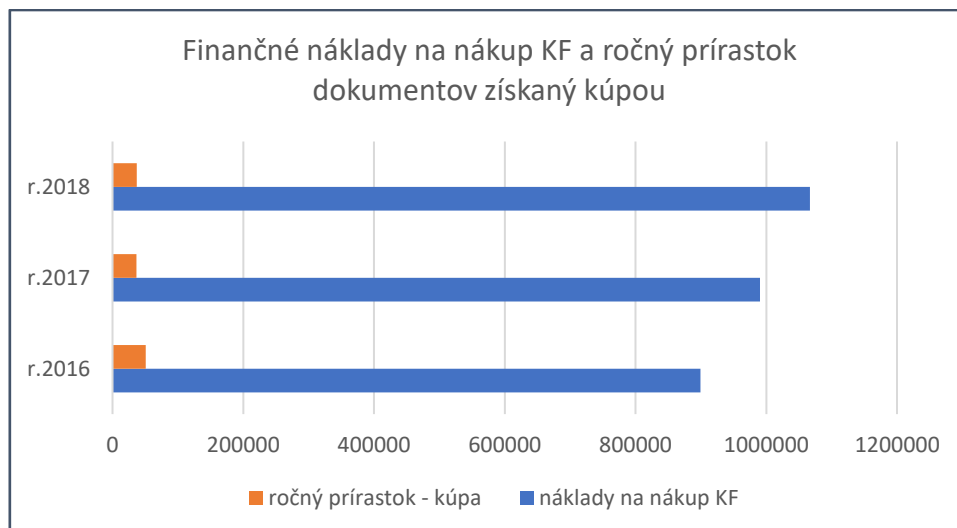
V AK naďalej pokračuje postupné spracovávanie tzv. živého fondu v rámci retrokatalogizácie s cieľom sprístupniť celý knižničný fond akademických knižníc verejnosti prostredníctvom online katalógov. Za ostatné roky splnili cieľ AK ŠVŠ (100%), AK VVŠ majú spracovaných 78% a AK SVŠ 62% celkového stavu KF⁵. Pre používateľov je zaujímavá aj skutočnosť, aká veľká časť fondu knižnice je dostupná vo voľnom výbere; v r. 2018 to bolo celkom **1 480 898 k.j.**, čo je 24,41 % z celkového objemu KF.

Graf 3: Dostupnosť dokumentov v online katalógu a vo voľnom výbere - porovnanie

Stav knižničného fondu úzko súvisí s financovaním AK a prioritami v oblasti akvizície. V roku 2018 sa zvýšil objem finančných prostriedkov na nákup KF oproti roku 2016 celkom o 167 344,- EUR, čo v prepočte na 1 AK predstavuje zvýšenie o 6 135 EUR, ale znížil sa objem nakúpených dokumentov.

⁵ VVŠ – verejné vysoké školy, ŠVŠ – štátne vysoké školy, SVŠ – súkromné vysoké školy

Graf 4: Finančné náklady na nákup KF a ročný prírastok dokumentov získaný kúpou

Tabuľka 3: Prehľad finančných prostriedkov vynaložených na nákup KF v r. 2018

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	Všetky VŠ
Náklady na nákup KF	967 668 €	28 445 €	70 497 €	1 066 610 €
na 1 knižnicu	37 218 €	9 482 €	7 833 €	28 068 €
na 1 reg. používateľa	8,82 €	3,37 €	12,67 €	8,60 €

Nadálej klesá počet dochádzajúcich tlačených titulov periodík. V roku 2018 dochádzalo do AK o 300 titulov menej oproti roku 2016, tento pokles je čiastočne kompenzovaný počtom sprístupňovaných e-časopisov v licencovaných a voľne prístupných databázach.

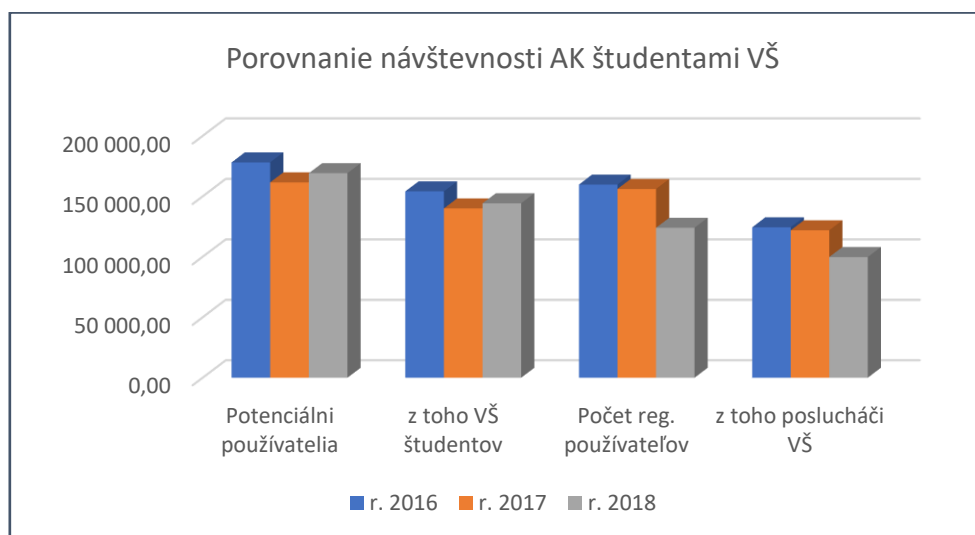
Používatelia a zamestnanci akademických knižníc

Starostlivosť o používateľov AK sa premieta do všetkých sledovaných ukazovateľov činnosti AK; ich spokojnosť sa okrem iného preukazuje v percentuálnom vyjadrení počtu registrovaných používateľov najmä z radov študentov z celkového počtu potenciálnych používateľov – študentov. V roku 2018 v dôsledku demografického vývoja opäť pokračoval klesajúci trend v počte študentov študujúcich na VŠ a teda aj počet potenciálnych používateľov z radov študentov. Negatívnym javom je skutočnosť, že klesol záujem o návštevu knižnice (**69,18%**) oproti roku 2016 kedy bol počet registrovaných študentov navštevujúcich akademické knižnice (**81,78%**). Okrem študentov a zamestnancov vlastných vysokých škôl poskytujú akademické knižnice služby aj iným záujemcom (bežní používatelia) najčastejšie z radov študentov iných vysokých a stredných škôl, ale i ostatnej odbornej verejnosti. V roku 2018 to bolo 10 726 používateľov, čo je takmer o polovicu menej (- 10 718) ako v roku 2016.

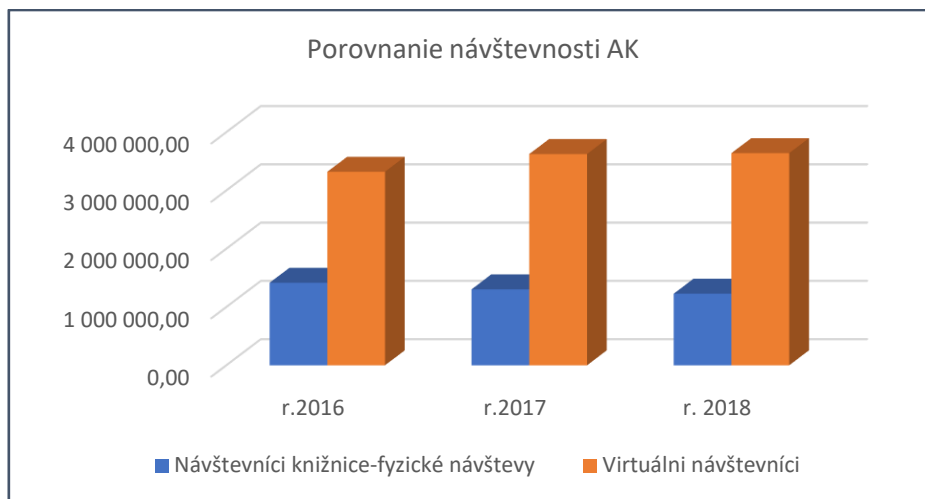
Tabuľka 4: Používatelia akademických knižníc

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	VŠ v r. 2018	VŠ r. 2016
Potenciálni používatelia	149 442	6 303	13 403	169 148	178 094
z toho VŠ študenti	126 569	5 044	12 659	144 272	154 133
Počet registrovaných používateľov	109 977	8 452	5 565	123 994	159 774
z toho poslucháči VŠ	90 669	3 972	5 173	99 814	124 456

Používatelia mali k dispozícii 6 799 študijných miest, v 36 AK mohli využívať prístup na internet aj formou WiFi siete, čo používateľom umožňuje používať vlastné mobilné zariadenia, narastá záujem o vzdialený prístup k EIZ, ktorý umožňuje využívať databázy v čase a mieste, ktoré používateľovi najviac vyhovuje (vzdialený prístup poskytuje 24 VVŠ, 1 ŠVŠ a 3 SVŠ, ktoré si zriadili sprostredkovaný vzdialený prístup cez CVTI SR). Mnohé AK okrem vlastných webových stránok prezentujú svoje služby a umožňujú prístup do online katalógu na centrálnych elektronických informačných tabuliach, ktoré sú inštalované vo vstupných priestoroch VŠ.

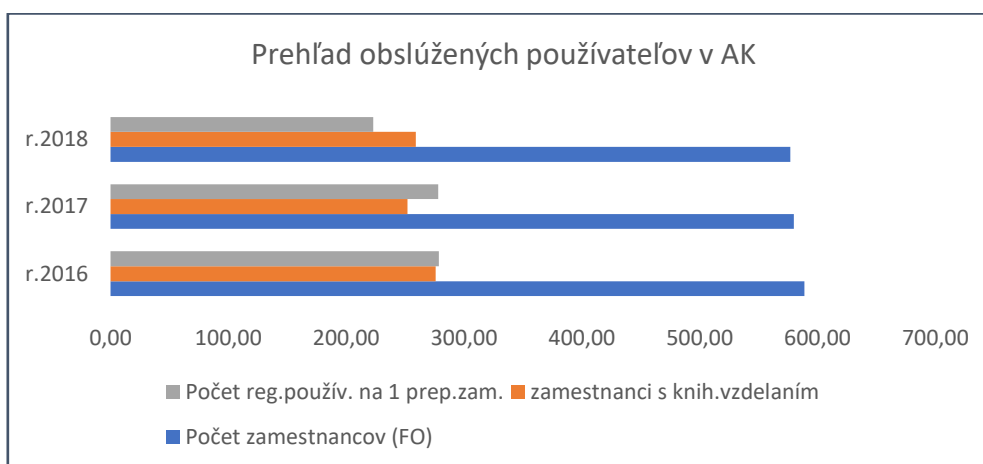
Graf 5: Študenti VŠ a ich záujem o AK

K spokojnosti používateľov prispel i prevádzkový čas knižníc. V r. 2018 boli knižnice používateľom dostupné v rozsahu prekračujúcom rozsah ustanoveného pracovného týždňa pre jednozmenne i dvojzmenne prevádzky (t. j. viac ako 40 h); vo viacerých knižniciach sa zabezpečovali dvojzmenne prevádzky študovní a požičovní. V rámci VVŠ zabezpečovali AK služby v rozsahu až 47,85 hod. týždenne, ŠVŠ a ich AK poskytovali služby v rozsahu 42 hodín týždenne, kratší prevádzkový čas mali AK SVŠ v rozsahu 36,33 hodín týždenne. Požiadavka na rozširovanie služieb v AK priamo súvisí s počtom študentov, ktorí študujú externe, prípadne so zriaďovaním vysunutých pracovísk AK napr. na internátoch. Alternatívou k rozširovaniu prevádzky knižníc je posilňovanie využívania online služieb AK, narastá počet virtuálnych návštevníkov, ktorí si mnohé informačno-vzdelávacie požiadavky realizujú prostredníctvom elektronických informačných služieb knižnice.

Graf 6: Návštevníci AK – porovnanie

Rastúci počet virtuálnych návštevníkov zvyšuje nároky na pracovníkov zabezpečujúcich elektronické služby; prepočítaný podiel na jedného knihovníka zabezpečujúceho odbornú činnosť činí **6 069,50 virtuálnych návštevníkov**.

Graf 7: Prehľad obslužených používateľov v AK

Zamestnanci AK

V roku 2018 vyvrcholilo medzirezortné úsilie o odstránenie dlhoročného nesúladu medzi tabuľkovými platmi zamestnancov vo verejnej službe a minimálnou mzdou. Podrobne sa tejto problematike venovala vo svojom príspevku Mgr. Andrea Doktorová na konferencii "KULTÚRNE DEDIČSTVO PRE VŠETKÝCH! Knižnice 2018"⁶. Zlepšiť finančné platové podmienky by malo opatrenie vlády⁷, ktorým sa upravili mzdy zamestnancom vo verejnej službe teda aj v akademických knižniciach s platnosťou od 1.1. 2019.

⁶Doktorová, A.: Novelizácia katalógov pracovných činností a očakávané zmeny v odmeňovaní pri výkone práce vo verejnom záujme. http://www.sakba.sk/dokumenty/2018/Zbornik_kniznice_2018.pdf

⁷Nariadenie vlády SR, ktorým sa mení nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 341/2004

Stav zamestnancov akademických knižníc v r. 2018 oproti roku 2016 sa takmer nezmenil (577 fyzických osôb/555,8 prepočítaných úväzkov), mierne sa znížil počet zamestnancov s knihovníckym vzdelaním na 259. Na jedného zamestnanca knižnice (PÚ⁸) pripadá **278,79 registrovaných používateľov**. Nárast zamestnancov bez odborného knihovníckeho vzdelania sa snažili knižnice vyriešiť doplnením kvalifikácie prostredníctvom akreditovaného vzdelávacieho programu zabezpečovaného SNK v Martine „Knižnícke základy pre znalostnú spoločnosť“, do ktorého je zaradený aj modul Knižovník v akademickej knižnici a rekvalifikačného kurzu Knižnícke odborné minimum (KOM) CVTI SR. Účastníci oboch kurzov získali po absolvovaní záverečných skúšok osvedčenie o absolvovaní akreditovaného kurzu. K posilňovaniu kompetencií akademických knihovníkov prispel aj kurz CVTI „Úvod do otvoreného prístupu“ vychádzajúci z materiálov UNESCO s cieľom priblížiť účastníkom základy otvoreného prístupu, konkrétne: proces vedeckej komunikácie, história a vývoj, práva a licencie, presadzovanie otvoreného prístupu a dopady otvoreného prístupu na výskum. Účastníci po úspešnom absolvovaní získajú certifikát Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR.

Služby akademických knižníc

Základnou úlohou akademických knižníc je podpora výučbovej a vedeckej bázy vysokej školy, čo znamená predovšetkým dopĺňanie, aktualizáciu a sprístupňovanie fondu učebnicovej a odbornej literatúry. Jedným zo základných produktov akademických knižníc je **online katalóg** dostupný na internete v režime 7 dní/24h ako východisková platforma pre poskytovanie knižnično-informačných služieb. Online katalóg dostupný na internete má 35 AK. Popri verejne dostupných online katalógoch ponúkajú niektoré AK na svojich webových stránkach používateľom prehľad o samostatných tituloch e-dokumentov, ktoré sú prelinkované do plných textov. Ide vlastne o istý spôsob náhrady neexistujúcich inštitucionálnych repozitárov, tento spôsob sprístupňovania e-dokumentov je však limitovaný počtom sprístupňovaných titulov, pri väčších súboroch je už nepraktický a nefunkčný. Výpožičky dokumentov naďalej klesajú; v roku 2018 o **221 084** oproti roku 2016. V záujme objektivity treba podotknúť, že získané štatistické údaje nepredstavujú skutočný objem výpožičných transakcií, keďže len časť údajov pochádza z automatizovaných knižničných systémov. Dokumenty, ktoré nie sú súčasťou online katalógov napr. periodiká, e-záverečné kvalifikačné práce, dokumenty uložené v čiastkových knižniciach či osobných príručkách, sa síce požičujú tiež, ale knižnice používajú rôzne evidencie týchto výpožičiek. Objem medziknižničných výpožičných služieb má klesajúci trend, najväčší podiel na týchto službách majú AK VVŠ. Okrem klasických výpožičiek realizovali AK i výpožičky e-dokumentov, pri ktorých sa tiež neuplatňuje rovnaký spôsob ich evidencie. Mnohé AK využívajú výpožičný modul ako súčasť abonencie e-knžíh priamo od producenta databázy. Pre používateľov sú e-knihy atraktívne najmä kvôli funkciám, ktoré umožňujú napr. vytvárať si vlastnú knižnicu obľúbených titulov, podčiarkovať, označovať si časti dokumentov, možnosť stiahnuť si ich na určitý čas do vlastných mobilných zariadení, vytlačiť si vlastnú kópiu dokumentu, jednoduché preberanie informácií z e-dokumentov a ich citovanie.

Z. z., ktorým sa ustanovujú katalógy pracovných činností pri výkone práce vo verejnom záujme ...

<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/354/20190101>

⁸ PU – prepočítaný úväzok

Tabuľka 5: Výpožičky v akademických knižniciach 2018

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	Všetky AK r.2018	r. 2016
Počet výpožičiek spolu	2 268 669	37 982	45 682	2 352 333	2 573 417
na 1 knižnicu	87 256	12 661	5 0768,21	61 904	62 766
na 1 reg. používateľa	20,63	4,49	8,21	18,97	16,11
Prezenčné výpožičky	1 096 823	7 799	14 847	1 119 469	1 241 386
Absenčné výpožičky	1 171 846	30 183	30 835	1 232 864	1 332 031
MVS iným knižniciam	2 121	155	16	2 292	3 723
MVS z iných knižníc	4 551	60	4	4 615	5 007

Databázy evidencie publikačnej činnosti (CREPČ a CREUČ) sú druhým významným produktom akademických knižníc, ktoré slúžia na evidenciu publikačných aktivít zamestnancov vysokých škôl a ich ohlasov. Knižnice z nich poskytujú výstupy pre rôzne účely: akreditácie študijných odborov, vedecko-kvalifikačné postupy, grantové žiadosti, vykazovanie publikačných aktivít pre vedecké projekty, hodnotenie zamestnancov a odmeňovanie aktívnych autorov významných publikácií a i. Centrálné registre poskytujú prehľad o publikačnej aktivite zamestnancov VŠ pre odbornú i laickú verejnosť a pre MŠVVŠ SR slúžia výstupy z nich ako autorizované podklady pre výpočet štátnej dotácie verejným vysokým školám v SR⁹. Za správu a prevádzku registrov CREPČ a CREUČ zodpovedá Centrum vedecko-technických informácií SR (CVTI SR), Odbor pre hodnotenie vedy. Podmienky evidencie publikačnej činnosti, overovanie správnosti bibliografických záznamov a kategorizácie publikácií v scientometrických a citačných databázach WoS a Scopus upravuje rezortná vyhláška¹⁰. V roku 2018 sa ukončili exporty výstupov EPČ AK do databázy CREPČ1 (databáza poskytuje prehľad o publikačnej činnosti VŠ za roky 2007-2017) a po predchádzajúcom takmer ročnom testovaní, experimentálnej prevádzke a zaškolení zamestnancov AK sa spustila ostrá prevádzka **databázy CREPČ2**. Zmena koncepcie databázy, ktorá funguje na online tvorbe bibliografických záznamov vytvorila veľký tlak na spracovateľov publikačných výstupov a ohlasov, v mnohých akademických knižniciach išlo počas celého roka o podvojnú prevádzku databáz EPČ (záznamy sa spracovávali aj v interných databázach a v centrálnej databáze EPČ). Rozšírenie funkcionality databázy, výstupov a štatistík umožnilo spracovanie a previazanie ohlasov na publikácie z licencovaných databáz. Súčasne sa otvorila téma potreby zmien v kategorizácii publikačných výstupov a ich celkového hodnotenia. Zástupcovia AK sa aktívne zapojili do pripomienkovania pripravovaných materiálov prostredníctvom zástupcov AK delegovaných do pracovných skupín vytvorených MŠVVŠ SR a prevádzkovateľa CREPČ¹¹. Potreba spojenie databáz CREPČ1 a CREPČ2 bola jednou z otázok informačného dotazníka, ktorého výsledky mali byť prezentované na

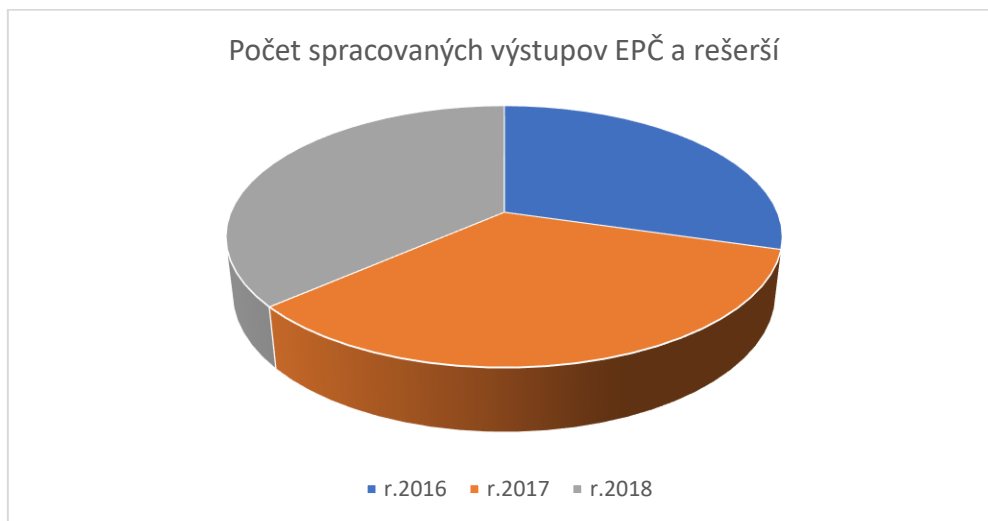
⁹ Metodika rozpisu dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám na rok 2018

<https://www.minedu.sk/data/att/12765.pdf>

¹⁰ VYHLÁŠKA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky z 18. decembra 2012 o centrálnom registri evidencie publikačnej činnosti a centrálnom registri evidencie umeleckej činnosti

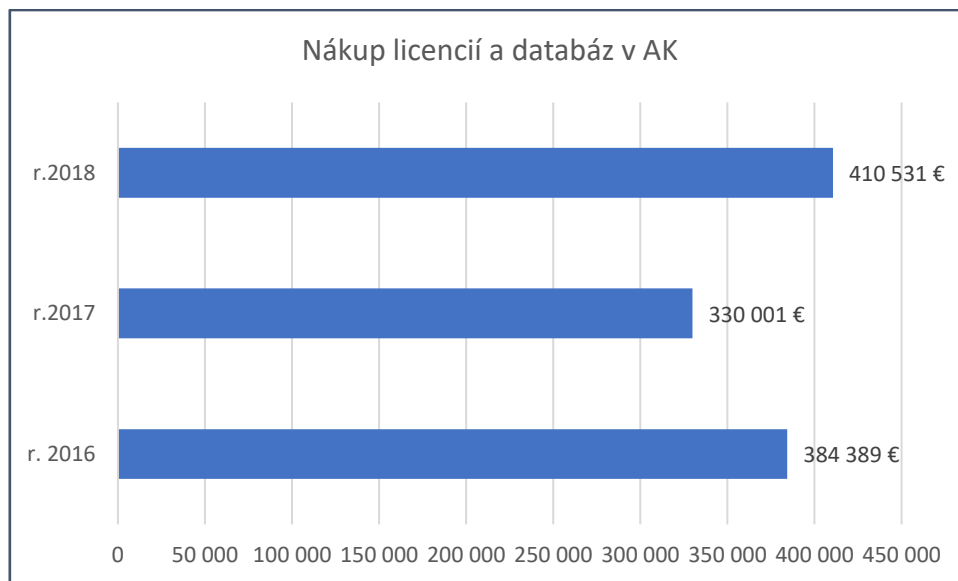
¹¹ novela zákona o VŠ 455/2012 Z. z. a Vyhláška č. 456/2012 Z. z.

samostatnom seminári AK venovanom téme implementácie systému CREPČZ v AK. Predpokladom na spojenie databáz je aj systematické odstraňovanie rôznorodých kategorizácií totožných publikačných výstupov

Graf 7: Spracované výstupy EPČ a rešerše v AK – porovnanie

V priebehu roka 2018 sa akademické knižnice zaujímali o stav financovania projektu NISPEZ v snahe vyhnúť sa problémom s odstavením prístupu k databázam, tak ako sa to stalo v predchádzajúcom roku. Na konci roka prijalo MŠVVŠ SR opatrenie o spolufinancovaní licencovaných databáz NISPEZ vysokými školami, ktorým sa plánoval upraviť / znížiť rozpočet o sumu podielu VŠ na akvizícii databáz NISPEZ s platnosťou pre rozpočet na rok 2019. Vzhľadom na komplikujúci sa vývoj pokračovania projektu NISPEZ je veľmi dôležité, že AK nadobúdajú vynakladajú vlastné finančné prostriedky na nákup špecializovaných elektronických informačných zdrojov podľa profilácie študijných odborov a vedecko-výskumnej činnosti VŠ. Najviac vlastných finančných prostriedkov na nákup 63 špecializovaných databáz vynaložili AK verejných VŠ, 4 databázy zakúpili AK ŠVŠ, 2 databázy zakúpila AK SVŠ. K rozšíreniu dostupných databáz prispela aj SNK v Martine zabezpečením národnej licencie k multiodborovej plnotextovej databáze Infotrac od vydavateľstva GALE Cengage (Academic Onefile a Gneral Onefile) na obdobie 5 rokov 2018-2022. Akademické knižnice, ktoré v minulosti plnili i funkciu špecializovaných knižníc pokračujú v doplňovaní a aktualizácii odborových a iných špecializovaných databáz: Slovenská ekonomická knižnica pri EU v Bratislave buduje bibliografickú databázu **Články EKO-INDEX**, Slovenská lesnícka a drevárska knižnica pri TU vo Zvolene AK **špecializovanú databázu článkov** pre oblasť lesníctva a drevárstva a Slovenská poľnohospodárska knižnica pri SPU v Nitre databázu **Agrobibliografia** z oblasti poľnohospodárstva a príbuzných odborov. Súčasťou všetkých troch databáz sú záznamy autorít. Uvedené databázy sú prístupné na webe a využívané širokou verejnosťou.

Graf 8 : Financovanie licencií a databáz vlastnými prostriedkami AK

Elektronické služby , digitalizácia a informačné technológie AK

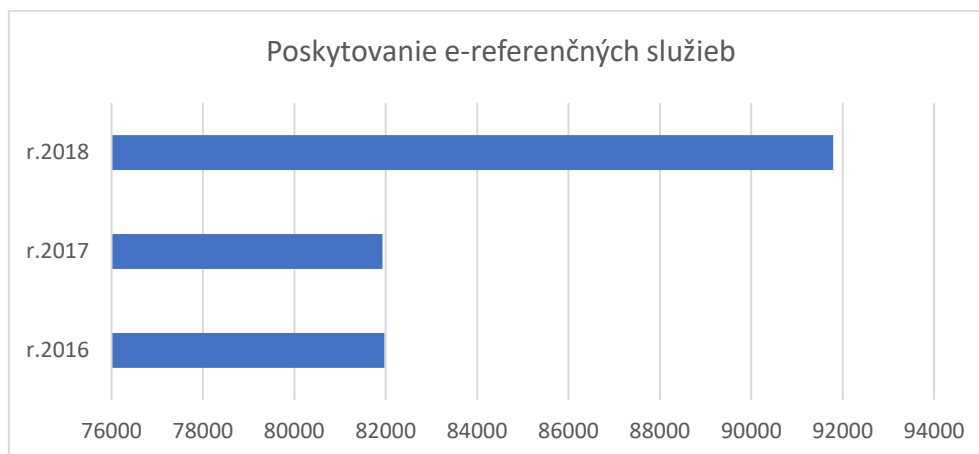
Elektronické služby AK tvoria významnú časť celého portfólia poskytovaných knižnično-informačných služieb a majú vysoké finančné, personálne a technické nároky. Súčasťou štatistického sledovania sú od roku 2013 a poskytujú informácie o samostatnej práci používateľa s informačnými zdrojmi. O kvalite zavádzaných e-služieb v AK vypovedá i počet tzv. virtuálnych návštevníkov, ktorí bez nutnosti fyzickej návštevy knižnice dokážu pohodlne na diaľku vybaviť väčšinu svojich informačných potrieb. Údaje o virtuálnych návštevníkoch čerpajú knižnice z počítačových stránok a z analytických nástrojov webových aplikácií. Pomer fyzických a virtuálnych návštev v AK jasne vypovedá o smerovaní akademických knižníc, ktoré budú musieť v budúcnosti venovať rozvoju a modernizácii týchto služieb oveľa väčšiu pozornosť. Údaje o fyzických návštevníkoch dodávajú AK kombináciou údajov na základe výstupov z KIS, ručného sledovania návštevnosti jednotlivých prevádzok AK, kvalifikovaného odhadu a čítačiek vstupov zabudovaných vo vstupných turniketoch. Od r. 2015 sa vykazujú údaje o využívaní EIZ v súlade s vypracovanou metodikou pre potreby AK, ktorá umožňuje vykazovať údaje za 12 mesiacov a nie za kalendárny rok.

Tabuľka 6: Elektronické služby v AK - porovnanie

	VVŠ	ŠVŠ	SVŠ	AK r. 2018	AK r. 2016
Počet vstupov do online katalógu	2 010 439	41 877	5 883	2 058 199	2 211 382
Počet vyhľadávaní v licencovaných IZ	2 698 685	56 745	38	2 755 502	3 887 570
Počet stiahnutých/zobrazených e-dok.	3 019 384	65 450	21	3 084 855	2 325 277
Poskytnuté referenčné služby	84 800	1 966	25 027	91 793	81 971

Najčastejšou formou poskytovaných elektronických služieb je služba: **Spýtajte sa knižnice** alebo **Napište nám**, okrem toho sa v AK sleduje mailová komunikácia jednotlivých úsekov s používateľmi. Niektoré formy e-služieb

podporujú individuálnu prácu s používateľom napr. služba **Objednaj si knihovníka**. Do oblasti elektronických služieb spadá i komunikácia s používateľmi prostredníctvom sociálnych sietí, mnohé AK majú aktívne facebookové profily, ktoré slúžia na informovanie o podujatiach a novinkách v činnosti AK. V rámci ohlasov od prívržencov majú AK zabezpečenú veľmi rýchlu spätnú väzbu na svoje aktivity.

Graf 9 : Poskytovanie e-služieb v AK - porovnanie

Zabezpečenie primeraných IKT podmienok v prostredí AK je finančne veľmi náročné. Prevádzkované databázy a ich archivovanie vyžadujú pravidelnú obnovu knižničných serverov, aktualizáciu používaných knižnično-informačných softvérov a zvyšovanie počtu licencií pre spracovateľov. Mnohé AK pristúpili k digitalizácii dokumentov zo svojho fondu na vlastných zariadeniach, čím riešia nedostatok učebnicovej literatúry, vytvárajú digitálne archívy publikačnej činnosti. Narastaním fondu zdigitalizovaných dokumentov vyvstáva potreba riešiť ich uloženie a sprístupňovanie v inštitucionálnych repozitároch, ktoré musia byť budované v súlade s podmienkami novelizovaného autorského zákona¹². K službám poskytovaným AK patrí v mnohých knižniciach i zabezpečovanie predaja študijnej literatúry, príp. činnosti súvisiace s vydavateľskou činnosťou danej VŠ.

Tabuľka 7: Informačné technológie v AK

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	Všetky VŠ
Automatizovaný knižnično-informačný systém	26	3	9	38
On-line katalóg na webe	26	3	6	35
Webová stránka knižnice	26	3	8	37
Prepočítaný počet budovaných DB na 1 AK	2,96	1	1	2,34
WiFi pripojenie	25	3	8	36
Vzdialený prístup k licencovaným e-zdrojom	24	1	3 ¹³	28

¹² zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon

¹³ AK ŠVŠ a SVŠ využívajú sprostredkovaný vzdialený prístup k EIZ projektu NISPEZ v CVTI SR

Informačné vzdelávanie v AK

AK sa dlhodobo venujú problematike informačného vzdelávania, aktívne sa podieľajú na zvyšovaní informačnej gramotnosti svojich používateľov rôznymi formami v rámci formálneho i neformálneho vzdelávania. Témy informačného vzdelávania sú zamerané na oboznámenie nových používateľov so službami knižnice, s prácou s online katalógom, využívanie elektronických informačných zdrojov pri štúdiu a tvorbe školských prác, citačnú etiku spojenú s využívaním softvérov na správu citácií. V r. 2018 sa zvýšil podiel podujatí AK určených pre študentov stredných škôl (organizácia rôznych súťaží, aktívna účasť knižníc na Dňoch otvorených dverí VŠ pre záujemcov o štúdium a iné). Rastúcu obľubu zaznamenali vzdelávania formou adresných konzultácií na požiadanie používateľov, ktoré sú náročné z hľadiska personálneho zabezpečenia. V rámci formálneho vyučovania participujú AK najčastejšie na diplomových seminároch alebo praktických cvičeniach v rámci konkrétnych predmetov. Pre zamestnancov VŠ organizujú AK inštruktáže k evidencii publikačnej činnosti (oboznámenie s platnou vyhláškou, povinné položky platné pre rôzne publikačné kategórie, práca s citačnými alertami v db. WoS a Scopus a iné). Osobitnú pozornosť venujú akademické knižnice doktorandom, viaceré AK organizujú školenia v rámci doktorandského štúdia a poskytujú konzultácie týkajúce sa písanie odborných textov až po prácu s citáciami. Mnohé AK využili ponuku tvorcov služby CitacePro z MU v Brne a zabezpečili skúšobný prístup pre svojich používateľov. Okrem tejto možnosti môžu registrovaní používatelia AK pre prácu s citáciami využiť základnú verziu citačného manažéra EndNote na platforme databázy WoS.

Tabuľka 8: Informačné vzdelávanie v AK

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r. 2018	r. 2016
Podujatia informačného vzdelávania	925	83	8	1 016	890
Počet podujatí IV na 1 AK	35,57	27,66	0,88	26,731	21,71

Priestory AK

V júni 2018 spôsobili privalové dažde viacerým VŠ problémy najmä v skladových priestoroch, ktoré zatiekli a poškodili uskladnené dokumenty, čo sa premietlo aj do počtu vyradených dokumentov 170 259 k.j., čo je oproti r. 2016 zvýšenie o 97 917 k.j. Môžeme však konštatovať, že postupne sa priestory AK revitalizujú, pričom dôraz sa kladie na bezbariérovosť priestorov a znižovanie energetickej náročnosti budov. Zvyšuje sa používateľský komfort priestorov určených pre študentov. Ideálne by bolo, keby tento pozitívny trend pokračoval i v ďalších rokoch. Negatívnym trendom je pretrvávajúci nedostatok skladových priestorov, ktorý riešia AK priebežným vyradovaním dokumentov.

Tabuľka 9: Priestory AK v číslach

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r. 2018	r.2016
Celková plocha knižnice v m ²	60 352	3 472	2 433	66 257	66 935
Počet študijných miest	6 278	183	338	6 799	7 349
Priestory pre používateľov v m ²	35 170	1 112	1 868	38 150	37 929
Počet prevádzkových hodín na 1 AK	47,85	42,00	36,33	44,66	43,66

Financovanie akademických knižníc

Vo vykazovaní financovania AK predstavujú najvyššiu položku mzdové náklady AK. Súvisí to so skutočnosťou, že väčšina VŠ financuje svoju akademickú knižnicu ako súčasť iných prevádzkových útvarov (rektorátu, dekanátu). Je len málo akademických knižníc, ktoré fungujú ako samostatné organizačné jednotky vysokých škôl s vlastným rozpočtom. Nevykazované finančné náklady vynaložené na prevádzku AK (energie, upratovanie, ostatné poplatky spojené s prevádzkou) skresľujú celkový obraz o financovaní AK. Tieto informácie sa zisťujú formou komentára k štatistickému výkazu.

Tabuľka 10: Finančné náklady AK

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r.2018	r. 2016
Celkové fin. náklady	7 458 061	313 636	238 068	8 009 765	7 173 171
na 1 knižnicu	2 868 485	104545	26 452	210 783	174 955
mzdové náklady spolu	5 238 178	261 190	161 309	5 660 677	5 253 970
na 1 prep. zamest./rok	10 124	11 114	10 826	10 185	9 168
nákup licencií a db.	381 689	24 000	5 134	410 531	384 389
na 1 knižnicu	14 669	8 000	570	10 803	9 375
príjmy knižníc	393 689	1 892	1 515	397 096	411 300
z toho príjmy z grantov	128 332	0	0	128 332	160 016

Akademické knižnice sa snažia o viacdrojové financovanie svojej činnosti, vystupujú ako riešitelia projektov a grantov, ale možností na dodatočné financovanie AK nie je veľa. Od roku 2016 nahradil dotačný program MK SR **Fond na podporu umenia** (FPU),¹⁴ ktorý vznikol ako nezávislá verejnoprávna inštitúcia zabezpečujúca podporu umeleckých aktivít, kultúry a kreatívneho priemyslu. Hlavným poslaním fondu je poskytovanie finančných prostriedkov najmä na tvorbu, šírenie a prezentáciu umeleckých diel; podporu medzinárodnej spolupráce; na

¹⁴ zákon č. 284/2014 Z. z. definuje FPU ako verejnoprávnu inštitúciu zabezpečujúcu podporu umeleckých aktivít, kultúry a kreatívneho priemyslu.

vzdelávacie programy v oblasti umenia, kultúry a kreatívneho priemyslu. Akademické knižnice sa aj v r. 2018 zapojili do troch programov, v rámci 2 výziev 4/2018 a 9/2018, ktoré na podporu činnosti knižníc FPU vypísal. Do programu **5.1.1 Odborná činnosť knižníc a knižničná infraštruktúra** sa zapojilo celkom 5 akademických knižníc s 5 projektami v hodnote 69827,- €, z ktorých nebol ani jeden podporený. Do programu 5.1.2 **Podujatia a vzdelávacie aktivity - knižnice** podala 1 AK jeden projekt a ten bol podporený sumou 1 800,- €, do programu 5.1.3 **Akvízia knižníc** podalo 14 projektov 14 AK. Najlepšiu úspešnosť dosiahli AK v programe Akvizícia knižníc, nulovú úspešnosť vykázali v programe Podujatia a vzdelávacie aktivity.

Tabuľka 11: program 5.1.3 Akvizícia knižníc

Žiadateľ	Požadovaná dotácia	Pridelená dotácia
UMB Banská Bystrica	8 000	7 000
UPJŠ Košice	9 975	7 000
UKF Nitra	14 250	3 000
KU Ružomberok	5 700	3 000
UCM Trnava	10 000	5 000
STU Bratislava	19 000	2 000
TU Zvolen	12 000	7 000
Univ. A.Dubčeka Trenčín	3 325	2 000
UVLF Košice	14 250	2 000
ŽU Žilina	4 275	4 000
TU Trnava	4 750	3 000
Univerzita J. Selyeho Komárno	15 200	2 000
SPU Nitra	7 000	5 000
TU Košice	15 000	7 000
Spolu:	119 035 €	59 000 €

Tabuľka 12: program 5.1.2 Podujatia a vzdelávacie aktivity - knižnice

Názov inštitúcie	Požadovaná dotácia	Pridelená dotácia
SPU Nitra	2 300	1 800
Spolu:	2 300 €	1 800 €

Podujatia akademických knižníc:

V roku 2018 sa činnosť úseku metodiky zamerala na prípravu odborných seminárov a materiálov pre plánovanú celoslovenskú konferenciu Knižnice 2018. 26. júna 2018 sa v Slovenskej pedagogickej knižnici uskutočnil seminár akademických knižníc na tému "*Akademické knižnice – metriky a bibliometrické ukazovatele pre hodnotenie vedy a výskumu na vysokých školách*". Na seminári odznelo celkom 5 prezentácií o rôznych aspektoch bibliometrického hodnotenia vedy a porovnanie so situáciou v Českej republike¹⁵.

¹⁵ Prezentácie sú dostupné na stránke SAK: <http://www.sakba.sk/?page=archiv#2018>

2. - 3. 10. 2018 sa v priestoroch SAV na Patrónke v Bratislave konala celoslovenská konferencia „**Kultúrne dedičstvo pre všetkých! Knižnice 2018**“ s účasťou akademických knižníc, zástupcovia ktorých sa podieľali na príprave kľúčových príspevkov. Kompletný zborník z konferencie je dostupný na stránke SAK: http://www.sakba.sk/dokumenty/2018/Zbornik_kniznice_2018.pdf

Druhý naplánovaný seminár sa mal konať v spolupráci s CVTI na tému „Evidencia publikačnej a umeleckej činnosti v AK a jej nová podoba“ avšak kvôli objektívnym problémom v CVTI SR sa musel presunúť do r. 2019. Súčasťou obsahovej prípravy seminára bol aj krátky dotazník s cieľom zmapovať reálny stav implementácie systému CREPČ2 v akademických knižniciach, ktorý zrealizovala v rámci diskusnej skupiny AK dr. D. Gondová.

Okrem spomínaných podujatí bol pripravený súhrnný prehľad činnosti Metodického centra SPK pre akademické knižnice do pripravovaného zborníka k 60.výročíu založenia knižnice.

Tabuľka13: nákup EIZ z vlastných finančných prostriedkov AK

Názov informačného zdroja	Akademická knižnica	Akademická knižnica
American Chemical Society Journal Collection	UK Bratislava	
APS – Journals of the American Physical Society	STU Bratislava	
ATLA – kolekcia e-periodík	UK Bratislava	
Bibliomedica – bibliografická databáza	UPJŠ Košice	
BusinessSource Complete / EBSCO	EU Bratislava	
Cambridge Journals - Humanities and Social Sciences	UMB Banská Bystrica	
EBSCOhost EconLit	EU Bratislava	
ebrary Academic Complete	UK Bratislava	TU Trnava
EI Engineerig Village IEEE/IET	STU Bratislava	
Eikon + Datastream – finančná platforma Thomson Reuters	EU Bratislava	
Elektronische Zeitschriftenbibliothek (EZB)	EU Bratislava	TU Zvolen
ENGnet Base/CRC Press	ŽU Žilina	
European Pharmacopoeia-online	UK Bratislava	
JSTOR + JSTOR: Ecology&Botany Collection I	UK Bratislava	TU Zvolen
5MinuteConsult – evidence-based databáza	UK Bratislava	
Lexicomp – farmaceutická db	UK Bratislava	
Oxford Journals	UK Bratislava	
ProQuest: Art, Design and Architecture Collection	VŠVU Ba	
STN Online	STU všetky fakulty	ŽU Žilina
The Merck Index – online chemická encyklopédia	UK Bratislava	
Web of Science – citačné indexy	SZU Ba	

Záver a odporúčania:

Oblasť elektronických informačných zdrojov pre akademické knižnice VVŠ SR

- spolupracovať s CVTI SR a Slovenskou rektorskou konferenciou v zmysle udržateľnosti projektu NISPEZ;
- riešiť koordináciu získavania a prístupňovania EIZ v celoslovenskom meradle.

Oblasť knižnično-informačných služieb akademických knižníc

- a) metodicky usmerňovať administratívne a právne postupy akademických knižníc súvisiace s poskytovaním služieb (súdne vymáhanie výpožičiek, riešenie problémov s neprispôsobivými používateľmi, ochrana osobných údajov, používatelia so špecifickými potrebami a pod.);
- b) riešiť problematiku výpožičiek e-dokumentov;
- c) projektový zámer - zaviesť štandardy akademických knižníc, riešiť ich implementáciu.

Oblasť informačných a komunikačných technológií v akademických knižniciach

- a) riešiť grantové a projektové možnosti na VVŠ s cieľom získania grantovej a projektovej podpory z centrálnych zdrojov MŠVVaŠ SR, najmä pre oblasť IKT;
- b) definovať podmienky poskytovania nových typov služieb akademických knižníc v závislosti od nových informačných a komunikačných technológií a zariadení.

Oblasť legislatívy pre akademické knižnice

- a) podporovať novelizáciu autorského zákona v záujme špeciálnych podmienok pre knižnice pre verejný a štátny záujem (napr. zaviesť možnosť využívania dokumentov v rámci celého knižničného systému (napr. služby vo vzdialenom prístupe k dokumentom) bez ohľadu na vlastníka originálneho knižničného dokumentu, zverejňovanie obsahov a obálok titulných listov kníh a časopisov do online katalógov knižníc.

Oblasť informačného vzdelávania a informačná gramotnosť používateľov

- a) podporovať vypracovanie koncepcie informačného vzdelávania s cieľom zvyšovania informačnej gramotnosti používateľov na vysokých školách, so zameraním na využívanie klasických a elektronických informačných zdrojov.

Bratislava 26.08.2019

Vypracovali:

PhDr. Mária Kadnárová

PhDr. Daniela Džuganová